

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Правовий статус товариства з обмеженою
відповідальністю”

Студентки 3 курсу ПР - 32 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401
«Правознавство»
Кравчук Н.Й.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS __

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Особливості створення товариства з обмеженою відповідальністю..	6
1. 1. Правова база створення ТОВ.....	6
1. 2. Створення ТОВ: особливості установчих документів, поняття статутного капіталу.....	8
Розділ 2. Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю.....	12
2. 1. Поняття прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю.....	12
2. 2. Перелік прав учасника ТОВ.....	14
Розділ 3. Проблемні питання в діяльності товариств з обмеженою відповідальністю.....	18
3. 1. Вихід учасника із товариства з обмеженою відповідальністю.....	18
3.2. Реорганізація товариств з обмеженою відповідальністю: юридичні ризики.....	26
Висновки.....	32
Список використаних джерел.....	36

Вступ

Однією з найбільш популярних організаційно-правових форм господарювання є товариство з обмеженою відповідальністю або, як його ще називають – ТОВ.

На сьогодні ТОВ є найбільш поширеною організаційно-правовою формою для малого та середнього бізнесу. Правовий механізм створення, провадження діяльності, припинення товариства з обмеженою відповідальністю є не достатньо гнучким для пристосування до потреб великої кількості підприємств, які суттєво відрізняються, зокрема, кількістю працівників, обсягом активів та видом діяльності.

Після проголошення незалежності України, на рівні Закону одним з перших був урегульований статус товариств з обмеженою відповідальністю – 19 вересня 1991 р. був прийнятий Закон України «Про господарські товариства». Тривалий час вищезазначений Закон виконував роль головного нормативно-правового акту, що визначав правовий статус ТОВ. На початку 2003 р. законодавець знову проголосив додаткове закріплення статусу ТОВ - в Цивільному і Господарському кодексах України з'явилася низка статей присвячена цій формі господарювання.

У працях О.Р. Кібенко, І.А. Лавріненко, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.М. Кравчук висвітлюються питання щодо правового становища ТОВ, які мають важливе наукове значення, а наведені в них висновки і рекомендації спрямовані на вдосконалення відповідного правового регулювання, але вдалі теоретичні розробки не завжди знаходять належне застосування в практичній діяльності господарських товариств. Тому *актуальність* моєї теми роботи зумовлена тим, що:

- сама назва «товариство з обмеженою відповідальністю» вказує на те, що в такому товаристві учасники несуть обмежену відповідальність, однак, таке пояснення є неоднозначне, тобто потребує ґрунтовного дослідження;

- Закон України «Про господарські товариства», який є правовою основою діяльності господарських товариств в Україні, створювався без аналізу практики функціонування цих товариств, без врахування досвіду інших держав, в умовах відсутності традицій підприємництва, тому практика сьогодення свідчить про суттєві недоліки та прогалини у регулюванні діяльності товариств з обмеженою відповідальністю, про недосконалість певних правових процедур, пов'язаних з ними;

- з прийняттям Господарського та Цивільного кодексів України необхідність удосконалення законодавства про товариства з додатковою відповідальністю набуває нового якісного підходу, який потребує звернення до досвіду держав далекого зарубіжжя, а також держав близьких до нас за соціально-економічним, культурним і правовим становищем.

Мета курсової роботи полягає у дослідженні та висвітленні правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю, опрацьовуючи при цьому законодавчі акти, наукові праці та навчальну літературу.

Мета курсової роботи реалізується через конкретні *завдання*, до них відносяться такі:

- дослідити правову базу створення товариства з обмеженою відповідальністю;
- проаналізувати особливості створення товариства з обмеженою відповідальністю;
- визначити поняття та перелік прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю;
- проаналізувати проблемні питання в діяльності товариств з обмеженою відповідальністю;
- дослідити вихід учасників із товариства з обмеженою відповідальністю;
- визначити шляхи реорганізації товариства з обмеженою відповідальністю;

- надати рекомендації щодо вдосконалення законодавства, що регламентує функціонування товариств з обмеженою відповідальністю в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі регулювання порядку створення та діяльності товариств з обмеженою відповідальністю в Україні.

Предметом дослідження виступає правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю в Україні.

Методи дослідження. Дослідження проводилося із застосуванням загальнонаукових та спеціально-наукових методів, які становлять методологічну основу наукового пошуку.

Діалектичний метод як загальнонауковий дозволив проаналізувати взаємодію держави та ТОВ у процесі їхнього розвитку, розкрити сутність ТОВ. Формально-логічний метод дозволив розкрити зміст понять, які становлять предмет дослідження, викласти концептуальні положення, а також сформулювати відповідні висновки. Системний (структурний і функціональний) метод надав можливість визначити місце і роль ТОВ у господарській діяльності; формально-догматичний метод дозволив здійснити аналіз нормативно-правових приписів законодавства України, які визначають правовий статус ТОВ, регулюють їх утворення, діяльність та ліквідацію. Метод герменевтики був задіяний протягом всього дослідження, зокрема задля конкретизації термінів-понять, що становлять основний поняттєво-категоріальний апарат проблеми.

Курсова робота складається із вступу, трьох розділів, в кожному з яких є по два підрозділи, висновків та пропозицій, а також зі списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 38 сторінках. Список використаних джерел налічує 24 найменування.

Розділ 1. Особливості створення товариства з обмеженою відповідальністю

1. 1. Правова база створення ТОВ

Найчастіше засновники створюють підприємство у формі товариства з обмеженою відповідальністю, тому у першому розділі розглянемо детальніше особливості створення такого підприємства.

Товариство з обмеженою відповідальністю є найпоширенішим видом господарських товариств в Україні. З прийняттям нових Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України з'явилися проблеми регулювання відносин у сфері діяльності юридичних осіб, в тому числі господарських товариств. До 2004 року ці питання врегульовувалися Законом України "Про господарські товариства". Але у 2003 році були прийняті досить спірні щодо регулювання діяльності саме господарюючих суб'єктів нові законодавчі акти. Вони почали дещо по-іншому регулювати порядок створення, реорганізації, ліквідації підприємницьких товариств; встановили відмінності в їх установчих документах, порядку управління у порівнянні з Законом України "Про господарські товариства". Але жоден із кодексів не відміняв цього закону, а отже, він на сьогоднішній день є чинним. На даний момент законопроект знаходиться на доопрацюванні. Тому ми маємо справу з юридичними колізіями, де одні й ті ж самі суспільні відносини регулюються по-різному. Але оскільки у ієрархії нормативно-правових актів кодекс має вищу юридичну силу, ніж закон, то при юридичній колізії ми маємо застосовувати саме положення Цивільного чи Господарського кодексу і в цій частині вважати Закон України "Про господарські товариства" не чинним.

Більш того, норми двох кодексів, які мають однакову юридичну силу, теж мають відмінності в регулюванні суспільних відносин у одній і тій же сфері. У цьому випадку не можна говорити, що норми того чи іншого

кодексу є не чинними. З цього приводу виникає ще більше проблем застосування норм права. Кожен юрист може посилатися на відповідну норму Цивільного чи Господарського кодексу і він буде правий [8].

Згідно зі ст. 80 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. (зі змінами та доповненнями) товариством з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах своїх вкладів [1].

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.91 р. (зі змінами та доповненнями) максимальна кількість учасників ТОВ може досягати 100 осіб [4].

Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників [4].

1. 2. Створення ТОВ: особливості установчих документів, поняття статутного капіталу

ТОВ створюється і діє на підставі статуту (відповідно до ст. 4 Закону “Про господарські товариства”). Установчі документи товариства у випадках, передбачених чинним законодавством, узгоджуються з Антимонопольним комітетом України [4].

Установчі документи повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного капіталу, порядок розподілу прибутків та збитків, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, щодо яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства [4].

У ст. 51 даного закону визначено особливості змісту установчих документів ТОВ, а саме: установчі документи ТОВ, крім відомостей, зазначених у ст. 4 цього Закону, повинні містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів, розмір і порядок формування резервного фонду, порядок передання (переходу) часток у статутному капіталі [4].

Зміни вартості майна, внесеного як вклад, та додаткові внески учасників не впливають на розмір їх частки у статутному (складеному) капіталі, зазначеної в установчих документах товариства, якщо інше не передбачено установчими документами [21].

Відсутність зазначених відомостей в установчих документах є підставою для відмови у державній реєстрації товариства. До установчих документів можуть бути включені інші умови, що не суперечать законодавству України [21].

ТОВ вважається створеним з моменту державної реєстрації. Статутний капітал ТОВ підлягає сплаті учасниками товариства до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства [21].

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці [21].

Оскільки внесення вкладу до статутного капіталу ТОВ є дією, якою обумовлюється зміна власника майна (право на яке переходить від учасника до ТОВ), слід вести мову про його оборот, а відтак — по договірні відносини, що при цьому складаються. При створенні ТОВ ці договірні відносини ґрунтуються на договорі між учасниками, який хоча і не є обов'язковим (ст. 142 ЦКУ), але зазвичай укладається. Якщо ж особа стає учасником вже створеного ТОВ (наприклад, вносить свій вклад, вступаючи до цього товариства, тим самим збільшуючи його статутний капітал), договір укладається між нею та товариством [19, с. 10].

За чинним законодавством статутний капітал ТОВ є номінальним показником, адже, якщо донедавна його мінімальний розмір встановлювався на рівні еквіваленту однієї мінімальної заробітної плати, то сьогодні закон взагалі не висуває жодних вимог до його розміру. Внаслідок цього статутний капітал ТОВ вже не виконує гарантійну функцію, а покликаний лише засвідчити обсяг корпоративних прав його учасників та визначити розмір тих вимог, які вони (або їхні спадкоємці чи кредитори) можуть висувати до товариства (ст.149 ЦКУ) [3].

Втім, нерідко учасники ТОВ визначають досить значний розмір своїх вкладів, що потрібно їм для початку своєї діяльності або для її розширення в подальшому (при прийнятті нового учасника, який інвестує кошти для цього).

Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, крім випадків, які передбачаються у Законі України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 р. протягом строку його дії [21].

Господарське товариство може відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки у банках, а також укладати договори та інші угоди тільки після його реєстрації. Угоди, укладені від імені товариства до моменту реєстрації, визнаються такими, що укладені з товариством, лише за умови їх подальшого схвалення товариством. Угоди, укладені засновниками до моменту реєстрації товариства і надалі не схвалені товариством, тягнуть за собою правові наслідки лише для засновників [21].

Товариство має право створювати на території України та за її межами філії та представництва, а також дочірні підприємства відповідно до чинного законодавства України [21].

У ст. 58 Закону “Про господарські товариства” вказано, що вищим органом ТОВ є загальні збори учасників, які складаються з учасників товариства або призначених ними представників. Учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному (складеному) капіталі. Загальні збори учасників товариства обирають голову товариства [4].

Загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 % голосів. Брати участь у зборах з правом дорадчого голосу можуть члени виконавчих органів, які не є учасниками товариства. Учасники зборів, які беруть участь у зборах, реєструються із зазначенням кількості голосів, яку має кожний учасник. Такий перелік підписується головою та секретарем зборів [4].

Будь-хто з учасників ТОВ має право вимагати розгляду питання на загальних зборах учасників за умови, що воно було ним поставлено не пізніш

як за 25 днів до початку зборів. Загальні збори учасників ТОВ скликаються не рідше двох разів на рік, якщо інше не передбачено установчими документами [4].

Позачергові загальні збори учасників скликаються головою товариства за наявності обставин, зазначених в установчих документах, у разі неплатоспроможності товариства, а також у будь-якому іншому випадку, якщо цього потребують інтереси товариства в цілому, зокрема, якщо виникає загроза значного скорочення статутного (складеного) капіталу. Загальні збори учасників товариства повинні скликатися також на вимогу виконавчого органу [4].

Учасники товариства, що володіють у сукупності більш як 20 % голосів, мають право вимагати скликання позачергових загальних зборів учасників у будь-який час і з будь-якого приводу, що стосується діяльності товариства. Якщо протягом 25 днів голова товариства не виконав зазначеної вимоги, вони мають право самі скликати загальні збори учасників [4].

У ТОВ існує виконавчий орган: колегіальний (дирекція) або одноособовий (директор), дирекцію якого очолює генеральний директор. Членами виконавчого органу можуть бути також і особи, які не є учасниками товариства. Контроль за діяльністю дирекції (директора) ТОВ здійснюється ревізійною комісією, що утворюється загальними зборами учасників товариства з їх числа, в кількості, передбаченій установчими документами, але не менше ніж три особи. Члени дирекції (директор) не можуть бути членами ревізійної комісії [4].

Розділ 2. Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю

2. 1. Поняття прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю

Учасниками є особи, які беруть участь у товаристві з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ). Їх участь буває майновою (адже вони роблять внески до статутного капіталу ТОВ), особистою (або організаційною, оскільки учасники ТОВ управляють ним) та трудовою (якщо учасник ТОВ працює в ньому) [19, с. 7].

Майнова участь обумовлює й особисту участь учасників: від його вкладу залежить розмір його частки у статутному капіталі ТОВ, яка впливає на обсяг його організаційних прав (зокрема голосування на загальних зборах). А от праця учасника в ТОВ не обумовлена ані його майновими, ані немайновими (особистими, корпоративними) правами, і трудові відносини регулюються трудовим, а не цивільним та корпоративним законодавством. Тобто трудова участь у ТОВ не входить до складу прав його учасників, на відміну від учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства, які мають працювати в них, і така їхня діяльність є підприємницькою [19, с. 7].

Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю передбачені у ст. 116 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) та ст. 10 Закону «Про господарські товариства», які зазвичай іменуються корпоративними (ст. 167 ГК України). Ці права стосуються, насамперед, участі в розподілі прибутку, власне для чого учасники і вносили свої вклади до статутного капіталу ТОВ. Учасникам має забезпечуватися доступ до контролю за належним використанням внесених ними коштів/майна, що стали власністю ТОВ. Для цього вони мають право участі в управлінні товариством [19, с. 7].

Отже, в українському законодавстві використовуються такі терміни стосовно прав учасників ТОВ:

1) право участі;

- 2) корпоративні права;
- 3) право на частку у статутному капіталі;
- 4) права учасників [19, с. 7].

2. 2. Перелік прав учасника ТОВ

Право участі врегульовано в ст. 100 ЦКУ як особисте немайнове право, що не може передаватися іншій особі [3].

Корпоративними є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ст. 167 ГК) [1].

Тобто, корпоративні права є комплексними, вони включають в себе майнові та немайнові права учасників.

Частка у статутному капіталі є різновидом майнових прав, з якими можна укладати правочини, тобто є об'єктом [19, с. 8].

Права учасників ТОВ є суб'єктивними цивільними правами, що надаються учасникам господарського товариства, вони є тими можливостями, яких набувають особи шляхом участі в товаристві (ст. 116 ЦКУ) [3].

Ці права не належать до об'єктів цивільних прав, з якими укладаються правочини, а становлять зміст правовідносин. З наведених міркувань випливає такий логічний рядок:

- 1) корпоративні права належать учаснику ТОВ;
- 2) ці права обумовлені його часткою у статутному капіталі;
- 3) корпоративні права є суб'єктивними правами учасників господарських товариств, що реалізуються в корпоративних відносинах, які складаються між учасником та ТОВ, — участі в загальних зборах, розподілі прибутку тощо;
- 4) частки у статутному капіталі ТОВ є об'єктами, з якими учасники можуть вчиняти правочини (купівлі -продажу, дарування, спадкування, управління тощо);

5) якщо частка є об'єктом, то вона фігурує не лише в договірних та спадкових правовідносинах, а й у відносинах власності. Тобто може йтися про право власності на частку, а отже, і про спільну власність на неї [19, с. 8].

З наведених міркувань стає зрозумілим, що корпоративні права є однією складовою правовідносин — їх змістом, а частка у статутному капіталі — іншою складовою — об'єктом. Зрозуміло також, що й правовідносини ці не ті ж самі, бо корпоративні права реалізуються в корпоративних правовідносинах, які мають свою специфіку в порівнянні з загальноцивільністичними відносинами. Право на частку або акції виступає об'єктом суто цивільних правовідносин (купівлі-продажу, спадкування тощо), а корпоративні права в такому разі «приховуються» за правом на частку. Адже у набувача частки виникають такі ж корпоративні права, які мав відчужувач. Право ж на частку «приховується» в корпоративних правовідносинах, адже, виходячи з того, що особа є учасником, тобто має право на частку, вона в змозі реалізувати свої корпоративні права. В іншому випадку це стає неможливим (так, її не допустять до участі в загальних зборах, не виплатять дивіденди) [19, с. 8].

Отже, учасник ТОВ має «право на частку» (право власності, завдяки якому він може продати її тощо) та «права з частки» (корпоративні права), які є взаємопов'язаними, але реалізуються в різних за своєю природою правовідносинах і мають різні об'єкти. Право на частку виникає в особи, яка внесла вклад до статутного капіталу ТОВ. Тобто замість вкладу, що передається у власність ТОВ, особа набуває права на частку в його статутному капіталі. З цього випливає, що поняття «вклад» та «частка» не є тотожними [19, с. 8].

Вкладами до статутного капіталу може бути будь-яке майно: гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку (ч. 2 ст. 115 ЦКУ). Практично так само регулюється це питання й ГК (ч.1 ст. 86). Винятки, заборони і уточнення щодо цього містяться в законодавстві України і стосуються, зокрема: а) неможливості перебування у

юридичної особи на праві власності певних видів майна; б) внесення майна особою, яка не є його власником; в) заборони внесення векселів як вкладів (ст. 12 Закону України «Про обіг векселів в Україні»); г) передання майна, що перебуває у податковій заставі, підлягає письмовому узгодженню з податковим органом; д) формування (збільшення) статутного капіталу окремих видів юридичних осіб, наприклад банків, яке може здійснюватися винятково шляхом грошових внесків (ч. 1 ст. 32 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); е) використання для формування статутного капіталу товариства бюджетних коштів, коштів, одержаних у кредит та під заставу (ч. 3 ст. 86 ГК). Крім того, законодавством передбачається в окремих випадках необхідність перевірки аудитором (аудиторською організацією) фінансового стану засновників — юридичних осіб щодо їх спроможності здійснити відповідні вклади до статутного капіталу господарського товариства, а майнового стану засновників-громадян — підтвердження декларацією про їхні доходи і майно, посвідченою відповідним податковим органом [19, с. 8-9].

Головною умовою майна, яке вноситься як вклад, є те, щоб воно мало грошову оцінку. Це необхідно насамперед для того, аби визначити частку особи у статутному капіталі ТОВ, але не тільки. Внесок учасника має своє призначення – сформувати капітал ТОВ, а за відсутності його грошової оцінки це буде неможливо. Учасник за цих причин не може звільнитися від обов’язку вкладу. Не допускається й внесення в якості вкладу обов’язку учасника щодо виконання робіт чи надання послуг товариству [19, с. 9].

Проблемним є питання про те, чи виникає право спільної власності подружжя на частку в статутному капіталі ТОВ, якщо вклад вноситься одним із подружжя. За такої ситуації останній стає учасником ТОВ і набуває корпоративних прав, обумовлених його часткою у статутному капіталі. Однак ця частка сформована за рахунок вкладу, внесеного учасником із спільного майна подружжя. Тому першоджерело формування частки обумовлює і її правовий режим, який не може автоматично змінитися зі

внесенням вкладу одним із подружжя до статутного капіталу ТОВ. І другий з подружжя не може позбавитися права на те майно, яке одержав той з подружжя, хто виступає учасником товариства. Отже, важливо усвідомлювати, що при цьому не йдеться про корпоративні права — їх має лише учасник товариства, тобто один із подружжя. І реалізуються ці права в корпоративних (внутрішніх) відносинах абсолютно без жодних перешкод з боку іншого з подружжя, адже ці права належать лише тому, хто має корпоративний зв'язок із товариством. Цілком зрозуміло, що другий з подружжя не закликається до участі в загальних зборах, не інформується про стан роботи ТОВ, від нього не вимагається ніякої згоди для реалізації будь-яким учасником товариства (в тому числі й другим із подружжя) своїх корпоративних прав. Щодо прав на частку у статутному капіталі ТОВ, то вона належить не лише його учаснику на праві власності, а є правом спільної власності подружжя [19, с. 9].

Розділ 3. Проблемні питання в діяльності товариств з обмеженою відповідальністю

3. 1. Вихід учасника із товариства з обмеженою відповідальністю

Чинне законодавство України передбачає право учасника товариства з обмеженою відповідальністю на вихід із товариства (ст. 148 Цивільного кодексу України, ст. 88 Господарського кодексу України та ст. 54 Закону України «Про господарські товариства»). Проте практика реалізації цього права залишається далеко не однозначною, що обумовлено недосконалим правовим регулюванням у цій сфері.

На практиці у зв'язку із виходом учасника найчастіше виникають наступні запитання:

- 1) які саме дії мають вважатися виходом учасника з товариства;
- 2) з якої дати учасник вважається таким, що вийшов із товариства;
- 3) чи може учасник відкликати свою заяву про вихід із товариства;
- 4) яким чином має розраховуватися вартість частки учасника, що підлягає сплаті у зв'язку із його виходом із товариства;
- 5) чи може товариство або його учасники протидіяти виходу учасника (не вчиняти передбачені чинним законодавством дії, пов'язані з документальним оформленням виходу учасника, – не скликати чи не проводити загальні збори, на яких розглядається питання про вихід учасника, не проголосувати за рішення щодо змін до статуту, пов'язаних із виходом учасника, не здійснювати державну реєстрацію змін до статуту тощо) [7, с. 20].

Відповідно до ст. 148 ЦКУ, учасник ТОВ має право вийти з товариства, повідомивши товариство про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу, якщо інший строк не встановлений статутом [3].

Відповідне формулювання закону викликає запитання: учасник, який виходить, мусить складати одне чи два повідомлення (перше – повідомлення про намір вийти зі складу учасників, друге – повідомлення про вихід)? Втім,

вбачається, що достатнім буде й одне повідомлення, у якому б зазначалася дата складення та дата, яку учасник зазначає як дату виходу з товариства, враховуючи строки повідомлення, встановлені законом чи статутом. Можна взагалі поставити запитання ширше: а навіщо законом передбачене таке попереднє повідомлення товариства про вихід учасника? Адже товариство все одно має досить значний «люфт» для здійснення розрахунків з учасником – йому надається цілий рік для того, щоб виплатити учаснику, що виходить, компенсацію, тобто підготуватися до того, що економічна база товариства зменшиться, знайти відповідні резерви. За таких умов виділення додаткових трьох місяців на попереднє повідомлення вбачається недоцільним [7, с. 20-21].

Відповідна позиція була втілена в проекті Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який передбачає, що учасник у будь-який момент може вийти з товариства без попереднього повідомлення (більш того, строки розрахунків товариства з учасником у проекті скорочуються з одного року до чотирьох місяців).

Аналіз змісту ч. 3 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» дозволяє дійти висновку, що повідомлення про вихід може мати дві форми:

- 1) заяви про вихід із товариства – для фізичної особи;
- 2) рішення про вихід зі складу засновників (учасників) – для юридичної особи [7, с. 21].

Щодо юридичних осіб слід зазначити, що рішення про вихід є внутрішнім документом, тому формально воно також має супроводжуватися листом – заявою про вихід, адресованою товариству [8].

На сьогодні чинне законодавство України не передбачає, що заява фізичної особи – учасника ТОВ про вихід має бути нотаріально посвідченою. Відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», у разі внесення змін до установчих документів, пов'язаних зі зміною складу засновників (учасників)

юридичної особи, додатково подається примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) заяви фізичної особи про вихід зі складу засновників (учасників). Таким чином, сьогодні Закон не вимагає нотаріального посвідчення заяви фізичної особи про вихід. Втім, на практиці учасники – фізичні особи й сьогодні продовжують складати нотаріально посвідчені заяви, що викликає додаткові витрати для них [7, с. 21].

Поширена практична помилка виникає при вирішенні питання про розмежування виходу учасника із ТОВ і продажу учасником своєї частки іншим учасникам, товариству чи третім особам. Якщо проаналізувати саму природу виходу учасника із товариства, то можна дійти висновку, що такий вихід передбачає зменшення статутного капіталу. Ця позиція підтримується й іншими фахівцями, зокрема Пилипенко О. І., Белоусовим М. О. Учасник, так би мовити, просто забирає свою частку в ТОВ, не бажаючи більше перебувати у відповідних корпоративних правовідносинах. При цьому учасник не бажає продати, подарувати чи іншим чином відступити ТОВ, або іншим учасникам чи учаснику товариства, або ж третій особі свою частку. Саме ця особливість і відрізняє вихід із товариства від продажу частки. Проте на практиці ці два поняття часто підміняють, і виходом учасника із ТОВ називають саме продаж або відчуження іншим чином своєї частки учасником. Так, на практиці учасники, які не бажають здійснювати нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу частки та сплачувати пов'язані із цим витрати, складають заяву про вихід у зв'язку із продажем частки. Втім, якщо учасник виходить із товариства, не може йтися про відступлення частки будь-якій особі, вихід учасника – це припинення участі у товаристві без правонаступництва відносно прав та обов'язків учасника. Слід звернути увагу на те, що вихід учасника є дією, в результаті якої повинен бути зменшений статутний капітал. Відповідно, необхідно отримувати дозвіл на це кредиторів. Це може істотно ускладнити процедуру виходу, а отже ТОВ часто припускаються помилки, зазначаючи у протоколі, що статутний капітал не зменшується, а частка учасника переходить до

товариства. Такий «перехід» може розглядатись як безпідставне набуття майна товариством. Більш того, на практиці трапляються випадки коли учасник і частку залишає товариству, і компенсацію за цю частку отримує, як при виході [7, с. 22].

Для того щоб не зменшувати статутний капітал при виході учасника, інші учасники можуть:

- 1) прийняти рішення про збільшення своїх часток шляхом внесення додаткових вкладів (із тим щоб розмір капіталу залишився таким, який був до виходу учасника);
- 2) прийняти рішення про викуп частки учасника самим ТОВ чи його учасниками (втім, у такому разі означені відносини перестають регулюватися нормами законодавства про вихід учасника, а до них застосовуються норми про відступлення частки) [7, с. 22].

Вагоме місце займає неузгодженість у розумінні термінів «вихід» із ТОВ та «продаж своєї частки у статутному капіталі» ТОВ при розгляді відповідних справ у суді [13, с. 64].

Загалом, учасник, який виходить із ТОВ, має право одержати вартість частини майна, пропорційну його частці у статутному капіталі товариства (відповідно до ст. 54 Закону України «Про господарські товариства»). Виплата проводиться після затвердження звіту за рік, у якому він вийшов з товариства, і у строк до 12 місяців із дня виходу. На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернутий повністю або частково у натуральній формі. Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частка прибутку, одержаного товариством цього року до моменту його виходу. Майно, передане учасником товариству тільки в користування, повертається в натуральній формі без винагороди [4].

Найчастіше конфлікти між учасником, що виходить, та товариством виникають із питань розрахунку суми, що підлягає виплаті учаснику як компенсація вартості частки у майні товариства. Чинне законодавство не дає чіткої відповіді на запитання щодо того, яка вартість майна – балансова чи

ринкова – має братись як базова при здійсненні розрахунків; мають враховуватися лише активи чи також і борги (зобов'язання) товариства; чи має бути зменшена сума компенсації учаснику, який не повністю сплатив свою частку, тощо [7, с. 25]

Питання щодо належного інформування учасника про розмір компенсації, яку має бути виплачено під час проведення розрахунків не врегульовуються чинним законодавством. Це створює підстави для маніпулювання даними фінансової звітності для заниження вартості частки учасника. Проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вказує, що не пізніше 30 днів із дати виходу виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учаснику, який вийшов, вартість його частки. Проект передбачає, що товариство зобов'язане надавати учаснику, який вийшов, необмежений доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості цілісного майнового комплексу товариства на дату виходу учасника. Вбачається доцільнішим передбачити у законі, що виконавчий орган має направити учаснику письмовий розрахунок вартості його частки до якого додати завірену фінансову звітність товариства та інші документи, що використовувалися для здійснення розрахунку. Це спростить доступ учасника до зазначеної інформації [7, с. 26].

На практиці виникає запитання, чи підлягає сплаті учаснику вартість частки у майні ТОВ у повному розмірі у випадку, коли він не повністю сплатив свій внесок до статутного капіталу. На сьогодні законодавство не містить жодних обмежень, що на практиці призводить до ситуації, коли учасник, що не вніс до капіталу товариства ані копійки, при виході має право вимагати компенсації вартості своєї частки, розмір якої зазначений у статуті товариства повною мірою. Практика свідчить, що до статутів ТОВ часто включаються норми, які містять спеціальні приписи щодо такої ситуації, згідно з якими учасник отримує вартість частки у майні товариства відповідно до розміру своєї сплаченої частки. Доцільно було б таку норму

передбачити й чинним законодавством. Втім, проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» містить дещо іншу норму. Ч. 5 ст. 17 передбачає, що якщо учасник не повністю сплатив свій внесок, виплата вартості частки здійснюється за вирахуванням боргу учасника за внеском до капіталу товариства. Такий підхід здається невиправданим, адже учасник фактично отримує компенсацію, приріст від капіталу, якого він не надавав товариству [13, с. 62].

Важливим питанням є порядок проведення загальних зборів ТОВ, які проводяться після отримання заяви учасника про вихід. Як свідчить практика, до порядку денного таких зборів включаються зазвичай питання щодо виходу учасника та внесення відповідних змін до статуту ТОВ. Виходячи з положень чинного законодавства, можна дійти висновку, що фактично проведення загальних зборів ТОВ є, так би мовити, формальним, оскільки вихід учасника із ТОВ є добровільним та безумовним актом, що не потребує отримання будь-якої згоди. У зв'язку з цим незрозуміло: чи потрібно виносити на голосування загальних зборів ТОВ питання про вихід учасника? Відповідь однозначна – ні. Адже, оскільки загальні збори ТОВ не можуть проголосувати проти, то й саме голосування є в цьому випадку абсурдним. Втім, на сьогодні більшість протоколів містять відповідне питання та результати голосування за ним. Між тим на голосування повинне виноситися питання про внесення відповідних змін до статуту ТОВ. До порядку денного також доцільно включати питання про умови та порядок розрахунків з учасником або навіть більш широке за змістом питання — «про правові наслідки виходу учасника», у такому разі учасники можуть зафіксувати у рішенні загальних зборів повний алгоритм взаємодії з учасником, який вийшов з товариства [7, с. 27].

Неможливість учасника формально завершити процедуру виходу без проведення загальних зборів та державної реєстрації змін до статуту істотно ускладнює процедуру виходу у тому випадку, коли виконавчий орган товариства, загальні збори чи навіть окремі учасники будуть незгодні з таким

виходом і своєю діяльністю/бездіяльністю перешкоджатимуть оформленню виходу [7, с. 28].

Чинне законодавство України не дає відповіді на запитання, чи може учасник зі значною часткою (від 50% до 100%) вийти з товариства. Формально таке право надається будь-якому учасникові без жодних обмежень. Втім, зрозуміло, що учасник одноосібного товариства (тобто ТОВ з одним учасником) не зможе скористатися таким правом, адже товариство не зможе функціонувати без учасників. Але потенційно таке право може реалізувати учасник, що має частку у 99,9% статутного капіталу. Вихід учасника зі значною часткою може істотно дестабілізувати роботу товариства, адже учаснику, що виходить, слід віддати більше половини усіх активів товариства. У такому випадку міноритарні учасники потребують додаткового захисту, який чинним законодавством не передбачений. У проекті Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» пропонується закріпити спеціальну норму щодо врегулювання виходу із товариства учасника зі значною часткою. Згідно з проектом, учасник товариства, чия частка у капіталі товариства не перевищує 50%, має право у будь-який час вийти з товариства незалежно від згоди інших його учасників або товариства. Учасник, чия частка в капіталі товариства перевищує 50%, може вийти з товариства лише з дозволу товариства, рішення про надання якого приймається одноголосно загальними зборами учасників, у яких беруть участь всі інші учасники товариства [7, с. 29].

З іншого боку, слід захистити і права мажоритарного учасника, якому фактично блокується вихід з товариства. Тому вбачається доцільним запропонувати більш компромісний варіант, згідно з яким на зборах, що ухвалюють рішення про надання згоди на вихід учасника з товариства, має також обов'язково розглядатись питання про припинення діяльності товариства. Таким чином, учасник все ж таки матиме змогу отримати вартість своїх активів, але вже не в індивідуальному порядку – шляхом

розрахунку з учасником, що вийшов, – а через проведення звичайної ліквідаційної процедури. Це дозволить захистити права інших учасників товариства, а також надасть додаткові гарантії кредиторам ТОВ [7, с. 29].

3. 2. Реорганізація товариств з обмеженою відповідальністю: юридичні ризики

Традиційно у правовій площині ризик визначається як об'єктивна категорія, зміст якої полягає в можливості настання невігідних наслідків. При цьому юридичні ризики складають особливу групу ризиків. Їх сутність становить можливість настання таких невігідних наслідків, які полягають у завданні шкоди правам та/або законним інтересам суб'єкта права чи у створенні загрози настання такої шкоди. Переважно відповідна група ризиків пов'язана з недосконалістю правового регулювання тих чи інших суспільних відносин або практики застосування відповідних правових норм. Зазначене є цілком справедливим для ситуації, що склалася в українському правовому полі щодо врегулювання відносин із приводу реорганізації юридичних осіб, адже найбільші ризики створює саме фрагментарність, суперечливість та небездоганна юридична техніка викладення відповідних законодавчих норм [17, с. 44].

У Цивільному кодексі України до 19.12.2011р. не використовувався термін «реорганізація» як узагальнююче позначення припинення юридичної особи з правонаступництвом. З цієї дати положення ч. 1 ст. 104 ЦКУ про те, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації, розвиваються приписами ч. 3 ст. 105 ЦКУ, згідно з якими комісія з припинення юридичної особи може існувати або як ліквідаційна комісія, або як комісія з реорганізації. При цьому питання виділу врегульовано окремо у ст. 109 ЦКУ. Процедурні аспекти реорганізації повною мірою стосуються виділу (за деякими визначеними законом винятками) [3].

Крім того, у низці законодавчих актів України, прийнятих після набрання чинності ЦКУ, застосовується конструкція реорганізації юридичної особи з ужиттям відповідної термінології (хоча й не завжди послідовно). Натомість

вітчизняна цивілістична доктрина з питань правонаступництва вже досить давно звертала увагу на необхідність розмежування наступництва:

а) в окремих правах та обов'язках (сингулярного правонаступництва), б) в усій сукупності прав та обов'язків (універсального правонаступництва) та в) в окремих стійких сукупностях прав та обов'язків, у тому числі виділених з усієї сукупності прав та обов'язків, належних правонадавачу. Останній різновид правонаступництва, продовжуючи термінологічну аналогію з сингулярним та універсальним правонаступництвом, можна було б визначити як часткове або парцелярне [17, с. 45].

Реорганізація ТОВ може бути здійснена шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення, останнє з яких має найбільш спірний зміст серед усіх конструкцій реорганізації.

У найзагальнішому вигляді перетворення ТОВ може бути визначене як вид його реорганізації, що передбачає зміну організаційно-правової форми ТОВ (правопередника) з переданням усього його майна (прав та обов'язків) та особистих немайнових прав новій юридичній особі (правонаступнику), яка утворюється в результаті перетворення [24, с. 233].

Процедура реорганізації ТОВ (як і будь-якої юридичної особи) незалежно від форми такої реорганізації складається з чотирьох етапів:

а) етап ініціювання реорганізації – на цьому етапі уповноважені за законом чи відповідно до статуту ТОВ особи (учасники) або органи приймають рішення про його реорганізацію та створюють спеціальний орган для здійснення відповідних заходів;

б) етап здійснення реорганізаційних заходів – на цьому етапі створений на попередньому етапі спеціальний орган повністю або частково (відповідно до змісту рішення про реорганізацію) інвентаризує майно, права та обов'язки ТОВ, що реорганізується, виконує визначені законодавством та рішенням про реорганізацію інформаційні та інші обов'язки, вирішує претензії кредиторів, вчиняє інші дії, необхідні для проведення реорганізації відповідно до законодавства та рішення про реорганізацію;

- в) етап складання і затвердження підсумкового документа з реорганізації – на підставі даних, отриманих на попередньому етапі спеціальним органом, уповноваженим на здійснення реорганізаційних заходів, складається ним та належним чином оформлюється підсумковий документ з реорганізації ТОВ (роздільний (передавальний) акт (баланс)), який подається на затвердження і затверджується органом, який прийняв рішення про реорганізацію;
- г) етап державної реєстрації – на цьому етапі здійснюється державна реєстрація юридичних осіб, створених у результаті реорганізації ТОВ, та державна реєстрація припинення останнього [17, с. 47].

Для характеристики етапу ініціювання реорганізації ТОВ ключове значення має питання про органи та особи, уповноважені приймати рішення про його реорганізацію.

Відповідно до ч. 1 ст. 106 та ч. 2 ст. 109 ЦКУ рішення про реорганізацію юридичної особи може бути прийняте:

- а) учасниками юридичної особи;
- б) органом юридичної особи, уповноваженим на це установчими документами;
- в) судом;
- г) відповідним органом державної влади [3].

У випадку прийняття рішення про реорганізацію учасниками або органом ТОВ така реорганізація є добровільною. Якщо ж рішення про реорганізацію приймається судом або відповідним органом державної влади, йдеться, за загальним правилом, про примусову реорганізацію. Примусова реорганізація за змістом ч. 1 ст. 106 ЦКУ допускається лише у випадках, передбачених законом. Причому термін «закон» вживається у сенсі «нормативно-правовий акт, що має юридичну силу закону України» (абз. 2 ч. 2 ст. 4 ЦКУ) [3].

Наявність учасників як суб'єктів корпоративних правовідносин є характерною для товариств (абз. 1 ч. 2 ст. 83 ЦКУ). При цьому учасники

товариства у процесі управління ним об'єднані в організаційно оформлений орган товариства – загальні збори учасників (ч. 2 ст. 97 ЦКУ) [3].

Через це виникає слушне запитання: чи може рішення про реорганізацію ТОВ прийматися саме його учасниками як такими, а не загальними зборами, в яких беруть участь ці ж учасники? Вважаємо, що на це запитання слід відповісти негативно, адже загальні збори учасників ТОВ є його вищим органом управління (ст. 145, ст. 151 ЦКУ), до компетенції якого віднесені ці питання. Отже, учасники ТОВ в аспекті здійснення управління ним завжди об'єднані в певний орган – загальні збори. Чітке ж розмежування у ч. 1 ст. 106 ЦКУ повноважень на прийняття рішення про реорганізацію юридичної особи її учасниками та уповноваженим на це установчими документами органом слід пояснювати так, що термін «учасники» у цій нормі вжито у ширшому, ніж його буквальний зміст, сенсі – на позначення власне не організованих у загальні збори учасників юридичної особи (з урахуванням принципової можливості такого випадку за приписами спеціального законодавства в силу невичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб у ч. 1 ст. 83 ЦКУ), а також інших осіб з вирішальним впливом. Учасники ж ТОВ поза загальними зборами як формою їх участі в управлінні ним не можуть приймати рішення про його реорганізацію [17, с. 48].

Положення ч. 1 ст. 106 ЦКУ (з урахуванням приписів ч. 2 ст. 109 ЦКУ) визначають, що реорганізація юридичної особи може бути здійснена, зокрема, за рішенням органу такої юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами. Разом з тим, ґрунтуючись у вирішенні розглядуваного питання переважно на приписах установчих документів юридичної особи, не слід забувати, що повноваження певних органів для істотної частини організаційно-правових форм юридичних осіб (в тому числі й щодо права приймати рішення про реорганізацію) визначені законодавчо і в більшості таких випадків відповідні норми закону є абсолютно імперативними й не можуть бути змінені у бік обмеження приписами

установчих документів юридичної особи. Зазначене є цілком справедливим і для ТОВ, але слід мати на увазі, що за змістом ч. 5 ст. 41 та ч. 1 ст. 59 Закону України "Про господарські товариства" прийняття рішення про припинення ТОВ належить до компетенції загальних зборів учасників ТОВ. Показово, що легальним переліком виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ (ч. 4 ст. 145 ЦКУ) прийняття рішення про його реорганізацію у будь-якій формі до виключної компетенції вищого органу управління ТОВ не віднесено. Отже, остаточно вирішити питання про орган конкретного ТОВ, уповноважений приймати рішення про його реорганізацію, можна виключно на підставі змісту статуту такого ТОВ. Звісно, такий режим правового регулювання є недосконалим і потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства щодо віднесення прийняття рішення про реорганізацію ТОВ до виключної компетенції загальних зборів його учасників [12].

Положення ч. 1 ст. 106 ЦКУ (з урахуванням приписів ч. 2 ст. 109 ЦКУ) визначають, що реорганізація юридичної особи може бути здійснена, зокрема, за рішенням суду. Для правильного тлумачення положень ч. 1 ст. 106 ЦКУ щодо допустимості примусової реорганізації юридичної особи за рішенням суду істотне значення має усвідомлення тієї обставини, що суд за чинним процесуальним законодавством України позбавлений права ініціювати судовий процес. Це можуть зробити лише інші уповноважені на це процесуальним законом особи, які набувають при цьому статусу певної особи, яка бере участь у справі. Такий висновок однозначно випливає з прямих приписів ст. 2 ГПК, ст. 3 ЦПК, ч. 2 ст. 11 КАС. Тому положення ч. 1 ст. 106 ЦКУ щодо реорганізації юридичної особи за рішенням суду слід розуміти в тому сенсі, що суд, якщо обов'язковість реорганізації юридичної особи прямо передбачена законом, може задовольнити звернення (позов, заяву, подання тощо) уповноваженої на це особи чи органу про примусову реорганізацію юридичної особи [17, с. 48-49].

Щодо ТОВ зазначене питання має особливе значення з огляду на ч. 1 ст. 141 ЦКУ, відповідно до положень якої, у разі перевищення встановленої законом максимальної кількості ТОВ підлягає перетворенню на АТ протягом одного року [3].

Примітно, що в цій нормі законодавцем використано конструкцію позитивного обов'язку (на відміну, наприклад, від однорідних ситуацій у ч. 1 ст. 132 та ч. 1 ст. 139 ЦКУ) [3].

Висновки

Товариство з обмеженою відповідальністю – це господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

На сьогоднішній день ТОВ є найбільш поширеною організаційно-правовою формою для малого та середнього бізнесу. Правовий механізм створення, провадження діяльності, припинення товариства з обмеженою відповідальністю є не достатньо гнучким для пристосування до потреб великої кількості підприємств, які суттєво відрізняються, зокрема, кількістю працівників, обсягом активів та видом діяльності.

Відповідно до ст. 4 Закону “Про господарські товариства” ТОВ створюється і діє на підставі статуту. Установчі документи товариства у випадках, передбачених чинним законодавством, узгоджуються з Антимонопольним комітетом України.

Учасники ТОВ мають права, передбачені ст. 116 Цивільного кодексу України та ст. 10 Закону «Про господарські товариства», які зазвичай іменуються корпоративними (ст. 167 ГК України). Ці права стосуються, насамперед, участі в розподілі прибутку, власне для чого учасники і вносили свої вклади до статутного капіталу ТОВ. Учасникам має забезпечуватися доступ до контролю за належним використанням внесених ними коштів/майна, що стали власністю ТОВ. Для цього вони мають право участі в управлінні товариством.

Чинне законодавство України передбачає право учасника товариства з обмеженою відповідальністю на вихід із товариства (ст. 148 Цивільного кодексу України, ст. 88 Господарського кодексу України та ст. 54 Закону України «Про господарські товариства»). Проте практика реалізації цього

права залишається далеко не однозначною, що обумовлено недосконалим правовим регулюванням у цій сфері.

На практиці у зв'язку із виходом учасника найчастіше виникають наступні запитання:

- 1) які саме дії мають вважатися виходом учасника з товариства;
- 2) з якої дати учасник вважається таким, що вийшов із товариства;
- 3) чи може учасник відкликати свою заяву про вихід із товариства;
- 4) яким чином має розраховуватися вартість частки учасника, що підлягає сплаті у зв'язку із його виходом із товариства;
- 5) чи може товариство або його учасники протидіяти виходу учасника (не вчиняти передбачені чинним законодавством дії, пов'язані з документальним оформленням виходу учасника, – не скликати чи не проводити загальні збори, на яких розглядається питання про вихід учасника, не проголосувати за рішення щодо змін до статуту, пов'язаних із виходом учасника, не здійснювати державну реєстрацію змін до статуту тощо).

Тому на сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння питання моменту виходу учасника з ТОВ, що породжує виникнення й інших суперечностей. Таким чином, законодавцю необхідно звернути увагу на цей факт та внести відповідні зміни до законодавства. Так, проект Закону «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» передбачає, що учасник є таким, що вийшов із товариства, із дати подання відповідної заяви. Враховуючи відсутність вимоги про попереднє повідомлення товариства про вихід, така позиція розробників законопроекту здається слушною та заслуговує на підтримку.

Чинне законодавство не передбачає створення в товаристві з обмеженою відповідальністю такого органу, як наглядова рада. Вважається, що у зв'язку із відносно невеликою кількістю учасників та невисокими витратами на скликання загальних зборів, наглядова рада стане зайвою ланкою між учасниками та менеджерами. Однак, практика довела хибність

такого підходу. Виявилось, що товариства з обмеженою відповідальністю з кількома учасниками за певних умов є дуже вразливими до ризиків, пов'язаних із ефективністю контролю за менеджерами.

Неможливість створення в товаристві з обмеженою відповідальністю такого органу, як наглядова рада, суттєво знижує привабливість цієї організаційної форми для іноземних інвесторів, які змушені або нести значні витрати на участь своїх представників у частих загальних зборах, або ризикують втратити контроль над діяльністю товариства, схожі проблеми є характерними і для великих груп компаній, менеджмент яких об'єктивно не в змозі постійно приділяти достатню увагу контролю за діяльністю менеджерів залежного товариства.

Чинне законодавство України не дає відповіді на запитання, чи може учасник зі значною часткою (від 50% до 100%) вийти з товариства. Формально таке право надається будь-якому учасникові без жодних обмежень. Вихід учасника зі значною часткою може істотно дестабілізувати роботу товариства, адже учаснику, що виходить, слід віддати більше половини усіх активів товариства. У такому випадку міноритарні учасники потребують додаткового захисту, який чинним законодавством не передбачений. Тому, вважаю доцільним обмежити право виходу учасника, що володіє більш як 50% у капіталі товариства (лише за згоди всіх учасників, що залишаються).

З метою вдосконалення механізму правового регулювання створення та функціонування ТОВ вбачається доцільним:

- прийняти Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;
- внести доповнення до Закону України «Про господарські товариства» і створити такий орган, як наглядова рада, яка би здійснювала контроль за діяльністю виконавчого органу, обрання виконавчого органу та

припинення повноважень його членів, прийняття рішень з питань, що пов'язані із підготовкою та проведенням загальних зборів;

- запровадити обмеження щодо права виходу учасника ТОВ, що володіє більш як 50% у капіталі товариства (лише за згоди всіх учасників, що залишаються);
- удосконалити процедури проведення загальних зборів, а саме: запровадити процедуру проведення загальних зборів учасників у заочній формі, запровадити механізм заочного голосування на загальних зборах.

Також в Україні дана проблематика потребує дослідження на науковому рівні, тобто необхідна більша база монографій та дисертацій для того, щоб можна було поєднати і законодавче, і доктринальне врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // ВВР України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст. 144.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // ВВР України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР України. — 2003. — №№ 40-44. - Ст. 356.
4. Про господарські товариства: Закон від 19.09.1991 №1576— XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — №49. — Ст. 682.
5. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин : зб. наук. пр. / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва ; редкол.: О. Д. Крупчан [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. — К. : Ред. журн. «Право України», 2013. — 168 с.
6. Жаренко В. Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та сільськогосподарських виробничих кооперативів, створених у процесі реформування колективних сільськогосподарських підприємств / В. Жаренко // Аграрне право. - № 9 - 2007. - С. 121-123.
7. Кібенко О., Залеська А. Вихід учасника із товариства з обмеженою відповідальністю: проблемні питання та практичні рекомендації / О. Кібенко, А. Залеська // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 20-29.
8. Ковал А. Товариство з обмеженою відповідальністю / А. Ковал // LexVin. Міжнародна канцелярія Правничо-Віндикаційна. - [Електронний ресурс]: режим доступу <http://lexvin.com.ua/>
9. Концепція розвитку корпоративного законодавства України / Затверджена рішенням Ради комітету корпоративного права Асоціації правників України. - К.: 2007. - 20 с.

10. Корягіна Т.В. Деякі аспекти правового регулювання корпоративних відносин в Україні / Т. В. Корягіна // Інвестиції: практика та досвід. - № 3 - 2009. - С. 33-36.
11. Кравчук В.М. Відкликання голови виконавчого органу товариства / В. М. Кравчук // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 14-19.
12. Кравчук В.М. Товариства з обмеженою відповідальністю в складі одного учасника / В. М. Кравчук // Юстиніан. - № 2 - 2002. - [Електронний ресурс]: режим доступу <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=421>
13. Кравчук В.М. Укладення договору про відчуження частки в статутному капіталі товариства / В. М. Кравчук // Юридична Україна. - № 7 - 2007. - С. 60-63.
14. Крат В. Переважне право купівлі частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю / В. Крат // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 30-36.
15. Лавріненко І.А. Відчуження частки учасником ТОВ третій особі / І. А. Лавріненко // Часопис Київського університету права. - № 2 - 2010. - С. 206-209.
16. Лавріненко І.А. Спадкування частки учасника ТОВ / І. А. Лавріненко // Часопис Київського університету права. - № 4 - 2010. - С. 206-210.
17. Мица Ю. Реорганізація товариств з обмеженою відповідальністю: юридичні ризики / Ю. Мица // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 44-54.
18. Печерний О. Проблеми спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю / О. Печерний // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 37-43.
19. Спасибо-Фатеева І.В. Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю / І. В. Спасибо-Фатеева // Українське комерційне право. Науково-практичний журнал. - № 12 - 2012. - С. 7-13.

20. Спасибо-Фатєєва І.В. Правова природа корпоративних відносин / І. В. Спасибо-Фатєєва // Вісник Господарського судочинства. - № 5 - 2007. - С. 87-99.

21. Хобич О. Особливості створення товариства з обмеженою відповідальністю / О. Хобич // Вісник Податкової служби України. - № 31 - 2009. - [Електронний ресурс]: режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090712.html

22. Щербина В.С. Господарське право: Підручник. – 2-е вид., перероб. І доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.

23. Юлдашев О. Методологічні засади нормотворчої діяльності органів державного управління в сфері економіки / О. Юлдашев // Право України. – № 2 – 2007. – С. 99-101.

24. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2003. – Т. 5: П – С. – 736 с.